

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

5-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Э.И.Ибрагимова, З.Т.Исаева Теоретические основы лексической системы языка в рамках синтагматики и парадигматики.....	203
Z.V.Alimova Navoiyning “Saddi Iskandariy” dostonida “Xud” so‘zi va uning morfologik belgilari xususida	208
M.M.Asranova O‘zbek tilida siyosiy diskurs individualligini ta’minlovchi leksik va morfologik vositalar	213
O.M.Khudoyberdieva The significance of using idioms and collocations in english and uzbek dance terminology	218
G.S.Xolmurotova Tilshunoslikda terminologik tizimning aksiologik jihatlari.....	222
N.H.Sayfullayev, A.A.Mirzayeva Alisher Navoiyning “Nasoyim Ul-Muhabbat” asaridagi arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar tahlili	226
N.A.Abdullayeva Tozalikning kishi salomatligiga ta’siri haqidagi o‘zbek va ingliz xalq maqollarining semantik tahlili	229
M.T.Qodirova Biznes diskursini metonimik modellashtirish.....	233
D.N.Satimova Ingliz va o‘zbek tillarining ekzistensial va noekzistensial shakllari: substandart leksik birliklar	240
V.A.Tangriyev Paulo Koeloning “Alkimyogar” asarining inglizcha va o‘zbekcha tarjimalaridagi paralingvistik vositalar	247
V.A.Giyosova Murojaat birliklarida aksiologik modallik ifodasi	254
R.Kahramanova The values of morphological indicators of quantitative words in dialects recorded on ancient monuments.....	260
I.M.Ataboyev Ta’na-dashnom konseptining madaniyatlararo farqlari: Ingliz va boshqa tillarda foydalanishni qiyosiy o‘rganish	264
M.E.Qodirova O‘zbek va ingliz tillarida san’atga oid terminlarning klassifikatsiyasi	270

UO'K: 81.25:81'27

**PAULO KOELONING “ALKIMYOGAR” ASARINING INGLIZCHA VA O'ZBEKCHA
TARJIMALARIDAGI PARALINGVISTIK VOSITALAR****ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ
ПЕРЕВОДАХ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ПАУЛО КОЭЛЬО “АЛХИМИК”****PARALINGUISTIC ELEMENTS IN THE ENGLISH AND UZBEK TRANSLATIONS OF
PAULO COELHO'S “THE ALCHEMIST”****Tangriyev Valisher Azamovich**

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Paulo Koeloning “Alkimyogar” asarining ingliz va o'zbek tillaridagi tarjimalarida qo'llanilgan paralingvistik vositalar qiyosiy tahlil qilingan. Paralingvistik vositalar, jumladan, ovoz ohangi, intonatsiya, pauzalar, jestlar va jismoniy harakatlar, asarning mazmunini va hissiy jihatlarini o'quvchiga to'liq etkazishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida ushbu vositalar muayyan kategoriyalarga ajratilib, ular Kristal, Ekman, va Hofstede kabi olimlarning nazariyalari asosida tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, inglizcha va o'zbekcha tarjimalarda paralingvistik vositalar izchil va maqsadli qo'llangan bo'lib, bu asarning mazmunini yangi madaniy kontekstda saqlab qolish imkonini yaratadi. Ushbu maqola paralingvistik vositalarning tarjima jarayonidagi ahamiyatini chuqurroq tushunishga yordam beradi va badiiy asarlarni tarjima qilishda ularning muhimligini ta'kidlaydi.

Аннотация

В данной статье представлен сравнительный анализ паралингвистических элементов, использованных в английском и узбекском переводах произведения Пауло Коэльо “Алхимик”. Паралингвистические средства, включая тон, интонацию, паузы, жесты и физические действия, играют важную роль в полном передаче содержания и эмоциональных аспектов произведения читателю. В ходе исследования эти элементы были классифицированы и проанализированы на основе теорий таких ученых, как Кристал, Экман и Хофстеде. Результаты исследования показывают, что паралингвистические средства последовательно и целенаправленно применяются как в английском, так и в узбекском переводах, что позволяет сохранить смысл текста в новом культурном контексте. Эта статья помогает глубже понять значение паралингвистических средств в процессе перевода и подчеркивает их важность в литературном переводе.

Abstract

This article provides a comparative analysis of the paralinguistic elements used in the English and Uzbek translations of Paulo Coelho's “The Alchemist.” Paralinguistic devices, including tone, intonation, pauses, gestures, and physical actions, play a crucial role in fully conveying the content and emotional aspects of the work to the reader. During the research, these elements were categorized and analyzed based on the theories of scholars such as Crystal, Ekman, and Hofstede. The study results demonstrate that paralinguistic devices are consistently and purposefully applied in both the English and Uzbek translations, enabling the preservation of the text's meaning within a new cultural context. This article aids in a deeper understanding of the importance of paralinguistic devices in the translation process and highlights their significance in literary translation.

Kalit so'zlar: Paralingvistik vositalar, o'zbek va ingliz tillari, tarjima tahlili, jismoniy harakatlar, ohang va intonatsiya, ramziy til, metaforalar, madaniy kontekst, qiyosiy lingvistika, tarjima jarayoni.

Ключевые слова: Паралингвистические средства, узбекский и английский языки, анализ перевода, физические действия, тон и интонация, символический язык, метафоры, культурный контекст, сравнительная лингвистика, процесс перевода.

Key words: Paralinguistic elements, uzbek and english languages, translation analysis, physical actions, tone and intonation, symbolic language, metaphors, cultural context, comparative linguistics, translation process.

KIRISH

Paralingvistik vositalar muloqot jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lib, tilning verbal jihatlariga qo'shimcha ma'no yuklaydi va yozuvchi ifodalamoqchi bo'lgan g'oyani to'g'ri

yetkazilishini ta'minlaydi. Ushbu vositalar, jumladan, ovoz ohangi, intonatsiya, pauzalar, jestlar va jismoniy harakatlar, muloqotda so'zlashuv tilining mazmunini boyitadi va tushunarliroq qiladi. Har bir madaniyatda paralingvistik vositalarning o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, ular madaniy kontekstga mos ravishda talqin qilinadi va ishlatiladi. Bu jihatlar, ayniqsa, badiiy asarlarning tarjima jarayonida katta ahamiyat kasb etadi, chunki matnning ma'nosini saqlab qolish va uni yangi madaniyatga moslashtirish tarjimonning asosiy vazifasidir [1; 32-b.].

Paulo Koeloning "Alkimyogar" asari butun dunyo bo'ylab keng o'quvchilar ommasiga ega bo'lgan mashhur badiiy asardir [4; 157-b.]. Ushbu asar ko'plab tillarga tarjima qilingan bo'lib, har bir tarjima o'z madaniy va lingvistik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi tarjimalar ham o'ziga xos paralingvistik jihatlar bilan boyitilgan bo'lib, bu jihatlar asarning ma'no va mazmunini to'liq anglash uchun muhimdir. Ushbu tadqiqotda, "Alkimyogar" asarining inglizcha va o'zbekcha tarjimalarida qo'llanilgan paralingvistik vositalar qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot maqsadi ushbu vositalarning har ikki tildagi tarjimalarda qanday saqlanib qolganini va ularning mazmuniy ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

Tadqiqot davomida paralingvistik vositalar muayyan kategoriyalarga ajratilib, ular Kristal, Ekman va Hofstede kabi olimlarning tadqiqotlari asosida tahlil qilindi. Ushbu ilmiy asoslar yordamida, "Alkimyogar" asarining inglizcha va o'zbekcha tarjimalaridagi paralingvistik vositalar tahlil qilindi va ularning tarjima jarayonida qanday o'zgarishlarga uchrangani aniqlashga harakat qilindi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, inglizcha va o'zbekcha matnlar orasida paralingvistik vositalarning izchil ishlatilgani kuzatiladi. Paralingvistik elementlarning tarjimada to'g'ri qo'llanilishi matnning ruhiy va hissiy jihatlarini saqlab qolishga yordam beradi. Bu esa, o'quvchiga asarning mazmunini chuqur anglash imkonini yaratadi. Ushbu tadqiqot badiiy asarlarning tarjima jarayonida paralingvistik vositalarning o'rni va ahamiyatini chuqurroq tushunishga qaratilgan bo'lib, asarning mazmunini yangi madaniy kontekstda to'liq saqlab qolish uchun tarjimonning qanday yondashishi kerakligini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda foydalanilgan adabiyotlar, asosan, paralingvistik vositalar, ularning lingvistik tahlili va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalarida yetakchi tadqiqotlar bo'lgan manbalarga tayangan. Dastlab, Kristalning lingvistik va fonetik tahlillari asos sifatida qabul qilindi [1; 83-b.]. Kristal o'z tadqiqotlarida paralingvistik vositalarning tilning umumiy ma'nosini shakllantirishdagi rolini batafsil ochib beradi va ularning verbal elementlar bilan o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi. Kristalning ishlari bu tadqiqot uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qildi, chunki u paralingvistik vositalarning verbal muloqotda qanday o'rin tutishini chuqur tahlil qilgan.

Ekman tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ham bu tahlil uchun muhim ahamiyatga ega bo'ldi [2; 17-b.]. Ekman, asosan, hissiy ifodalar va ularning universal va madaniyatga xos jihatlarini o'rgangan. Uning izlanishlari paralingvistik signallarning madaniy o'zgaruvchanligi haqida chuqurroq tushuncha beradi, bu esa ingliz va o'zbek tillaridagi paralingvistik vositalarning qiyosiy tahlilini yanada boyitdi. Ekmaning ishlari, ayniqsa, paralingvistik vositalarning madaniyatlararo kommunikatsiyada qanday talqin qilinishini o'rganishda muhimdir.

Hofstede esa madaniy o'lchamlar va ularning kommunikatsiyaga ta'sirini o'rganishda muhim ilmiy asoslarga ega [3; 91-b.]. Uning madaniyatlararo farqli tomonlarni o'rganishga bag'ishlangan ishlari, ushbu tadqiqotda dialoglar va ulardagi kontrastni tahlil qilishda keng qo'llanildi. Hofstede madaniyatning muloqot uslublariga ta'sirini chuqur tahlil qilib, paralingvistik vositalarning turli madaniy kontekstlardagi o'rni va ahamiyatini yoritib beradi.

Kategoriyalarning belgilanishi yuqorida nomlari keltirilgan olimlarning nazariyalariga asoslangan. Tahlil jarayonida, har bir kategoriya alohida ko'rib chiqilib, inglizcha va o'zbekcha matnlarda paralingvistik vositalarning qanday ishlatilgani o'rganildi. Har bir kategoriya bo'yicha misollar keltirilib, ularning inglizcha va o'zbekcha tarjimalaridagi mazmuni va ta'siri solishtirildi.

Metodologik jihatdan, tadqiqot davomida matnlarni qiyosiy tahlil qilishda kualitativ tahlil usullari qo'llanildi, ya'ni har bir matnning paralingvistik elementlari sifat jihatidan tahlil qilindi. Bu usul yordamida asarning har ikki tarjimasidagi paralingvistik vositalar bir-biriga qanchalik mos kelishi, tarjima jarayonida qanday o'zgarishlar sodir bo'lgani va bu o'zgarishlar asarning umumiy mazmuniga qanday ta'sir qilgani aniqlanadi.

NATIJA VA MUHOKAMA

“Alkimyogar” asarining inglizcha va o‘zbekcha tarjimalaridagi paralingvistik vositalar tahlili davomida paralingvistik elementlar muayyan kategoriyalarga ajratilib, ularning har biri alohida ko‘rib chiqildi. Kristalning ta’kidlashicha, paralingvistik vositalar tilning verbal jihatlari bilan birga o‘zaro bog‘liq bo‘lib, kommunikatsiyaning umumiy ma’nosini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi [1; 18-b]. Ekman paralingvistik vositalarning universal va madaniyatga xos aspektlarini o‘rgangan bo‘lsa [2; 157-b], Hofstede madaniy o‘lchamlar va ularning kommunikatsiyaga ta’sirini tadqiq qilgan [3; 59-b]. Tahlil uchun quyidagi kategoriyalar ajratildi:

1. **Alkimyogarning hikoya ohangi (Tone of the Alchemist's Storytelling)**. Ushbu kategoriya, Alkimyogarning hikoya davomida ishlatgan ohangining o‘ziga xos xususiyatlari va bu ohangning hikoya mazmuni bilan qanday bog‘liq ekanligini o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Bunday ohangning kommunikatsiyadagi roli, Russell tadqiqotlariga ko‘ra, qabul qiluvchiga hissiy holatni yetkazish va asosiy g‘oyani ta’sirli yetkazishda muhimdir [10; 15-b].

2. **Ramziy til va metafora (Symbolic Language and Metaphor)**. Ushbu kategoriya matnda qo‘llangan ramziy ifodalar va metaforalarni tahlil qilishga qaratilgan. Lakoff va Johnson tadqiqotlariga ko‘ra, metaforalar inson fikrlash jarayonida markaziy rol o‘ynaydi va bu fikrning chuqur ma’no anglashiga yordam beradi [7; 90-b].

Sukunat va mulohaza (Silence and Reflection) orqali qahramonlarning ichki hissiyotlari va kechinmalari ifodalanadi. Ushbu paralingvistik jihatlar orqali qahramonning ichki dunyosi ochib beriladi, bu esa uning ichki kurashlari va shaxsiy o‘zgarishlarini namoyon etadi. Poyatos bu borada sukunatning verbal va neverbal kommunikatsiyadagi ahamiyatini ta’kidlaydi [7; 57-b.], u sukunatning ma’no tashuvchi element sifatida qanchalik kuchli ta’sirga ega ekanligini ko‘rsatadi. O‘zbekcha tarjimada ham sukunat va mulohaza holatlari inglizcha matnga nisbatan o‘xshash tarzda ifodalanadi, bu esa tarjimada qahramonning ruhiy holati va hissiy tajribalarining muhimligini saqlab qolganini ko‘rsatadi.

3. **Jestlar va jismoniy harakatlar (Gestures and Physical Actions)** kategoriyasi orqali qahramonlarning jismoniy harakatlari va jestlari orqali qanday hissiyotlar ifodalanishi tahlil qilinadi. Albert Mehrabian jismoniy harakatlarning so‘zlardan ko‘ra ko‘proq ta’sirga ega ekanligini o‘rgangan va bu paralingvistik vositalarning kommunikatsiyadagi muhimligini ta’kidlagan [8; 127-b.]. Inglizcha va o‘zbekcha matnlarni qiyosiy tahlil qilganda, jismoniy harakatlarning tarjima jarayonida qanday saqlanib qolganligi kuzatildi. O‘zbekcha tarjimada ham qahramonlarning jestlari va harakatlari orqali ularning ichki holatlari va his-tuyg‘ulari aniq aks ettirilgan, bu esa tarjimada paralingvistik vositalarning muhimligini ko‘rsatadi.

4. **Qo‘ng‘izning ramziy ma’nosi (Symbolism of the Scarab Beetle) nomli** kategoriya orqali matnda qo‘llangan ramziy elementlar, xususan qo‘ng‘izning ma’nosi va uning qahramon uchun ahamiyati tahlil qilinadi. E. Cassirer ramzlarning inson madaniyati va fikrlashidagi o‘rni haqida so‘z yuritgan, bu esa qo‘ng‘izning ma’nosini chuqurroq anglash imkonini beradi [6; 87-b.]. O‘zbekcha tarjimada ham qo‘ng‘iz ramzining chuqurligi saqlanib qolgan, bu esa matnning ramziy ma’nolariga bo‘lgan e’tiborni aks ettiradi. Qo‘ng‘izning ramziy ma’nosi har ikki tarjimada ham qahramonning ichki o‘zgarishlari va hayotidagi muhim lahzalar bilan bog‘lanadi.

5. **Dialogdagi kontrast (Contrast in Dialogue)**: Ushbu kategoriya orqali dialoglar davomida qahramonlarning nutqi o‘rtasidagi kontrast tahlil qilinadi. Bu kategoriya qahramonlarning ohang, so‘z tanlovi va intonatsiya orqali bir-birlaridan farq qilishini ko‘rsatadi. Hofstede madaniy o‘lchovlar va ularning kommunikatsiyaga ta’siri haqida tadqiqotlar olib borgan va uning ishlari dialoglardagi kontrastni chuqurroq tushunishga yordam beradi [3; 26-b.]. Inglizcha va o‘zbekcha matnlarda dialoglardagi ohang va intonatsiya farqlari tahlil qilinib, madaniy va lingvistik o‘zgarishlar qanday aks etgani ko‘rsatildi. Bu jarayonda qahramonlar o‘rtasidagi tushunmovchiliklar yoki qarama-qarshiliklar ochib berildi.

6. **Vahiy ohangi (Tone of Revelation)**: Ushbu kategoriya asar epilogidagi ohangni o‘rganishga qaratilgan. Bu qismda qahramonning sayohati yakunidagi hissiy va ruhiy holati qanday tasvirlanganligi tahlil qilinadi. Epilogdagi ohang qahramonning yakuniy xulosalari va bu xulosalarning qanday ifodalanganligini aks ettiradi. Inglizcha va o‘zbekcha matnlar o‘rtasidagi qiyosiy tahlil orqali epilogda qahramonning sayohat davomida orttirgan tajribalari va his-tuyg‘ulari qanday aks etganligini aniqlash mumkin.

Yuqoridagi kategoriyalarni o'rganish orqali asarning inglizcha va o'zbekcha tarjimalaridagi paralingvistik vositalar bir-biriga qanchalik mos kelishini va tarjima jarayonida qanday o'zgarishlar yuz berganini aniqlash mumkin. Bu o'zgarishlarning matn mazmuniga ta'sirini tahlil qilish orqali, asarning madaniy va lingvistik jihatdan qanchalik boy ekanligini tushunish mumkin.

"Alkimyogar" asarining inglizcha va o'zbekcha tarjimalarida kuzatilgan paralingvistik vositalarning dastlabki kategoriyasi sifatida **Alkimyogarning hikoya ohangini** tahlil qilishda quyidagi natijalarni ko'rish mumkin. Inglizcha matnda, *"I want to tell you a story about dreams," said the Alchemist* [4; 38-b.]. Alkimyogar hikoyani tinch va puxta o'ylangan ohangda boshlaydi, bu esa Santyagoning holatidagi tanglik bilan kuchli kontrast hosil qiladi. Bu ohang hikoyaga tinchlik va donolikni olib kiradi, tinglovchiga muhim bir ko'nikmani yetkazishga yordam beradi va ohang hikoyaning asosiy maqsadini ta'kidlab, uni tinglovchiga samarali etkazish imkonini yaratadi.

O'zbekcha matnda esa, *"— Senga tushlar tarixidan bir rivoyat aytib bermoqchiman, — dedi Alkimyogar. — Baqamtiroq yur,"* [5; 19-b.] deb ifodalangan. Bu tarjimada Alkimyogar hikoyani xotirjam va diqqatni o'ziga qaratadigan ohangda boshlaydi. "Baqamtiroq yur" iborasi Santyagoning Alkimyogar gaplarini diqqat bilan eshitishga tayyor bo'lishini talab qiladi. Bu qo'shimcha konnotatsiya Santyagoning holati bilan mos keladi va hikoyaning jiddiyatini oshiradi. Shunday qilib, o'zbekcha tarjimada Alkimyogarning ohangi inglizcha matndagi ohang bilan mos tushadi, lekin o'zbekcha ibora ("baqamtiroq yur") Alkimyogarning hikoyasi boshlanishidan oldinroq diqqat va e'tibor talab qilinishini ko'rsatadi, bu esa umumiy ohangni biroz o'zgartiradi. O'zbekcha matnda ham ohang va qo'shimcha diqqatni o'ziga qaratadigan element mavjud bo'lib, bu hikoyaning jiddiyatini oshiradi.

Ramziy til va metafora kategoriyasini tahlil qilishda quyidagi natijalar kuzatiladi. Inglizcha matnda, *"Be aware of the place where you are brought to tears. That's where I am, and that's where your treasure is,"* [4; 96-b.] deb aytilgan. Bu gapda qo'llanilgan metaforik til Santyagoning haqiqiy va ramziy xazinasining ko'ngli yo'l ko'rsatgan joyda yashiriligini ko'rsatadi. Santyagoning ko'z yoshlari uning hissiy chuqurligi va oxirgi kashfiyoti o'rtasidagi bog'liqlikni anglatadi, bu esa yuragini tinglash orqali haqiqiy baxtga erishish mumkinligini ta'kidlaydi.

O'zbekcha matnda esa, *"Hushyor bo'l. Sen yig'lab yuboradigan joyda men bo'laman, demakki, sening xazinang ham o'sha joyda bo'ladi,"* [5; 124-b.] deb ifodalangan. Bu tarjimada ham shunga o'xshash metaforik til ishlatilgan. "Sen yig'lab yuboradigan joy" iborasi Santyagoning chuqur hissiy tuyg'ularini anglatadi va "men bo'laman" so'zlari Alkimyogarning hayotning chuqur haqiqatlariga yo'l ko'rsatuvchi ramz ekanini bildiradi. Bu ibora orqali hissiyot va xazina o'rtasidagi bog'liqlik ko'rsatilgan va haqiqiy xazinani topish uchun ko'ngil bilan yaqinlik ta'kidlangan. Mazmun jihatidan inglizcha va o'zbekcha matnlar bir-biriga juda yaqin bo'lib, ikkala til ham hissiy chuqurlik va haqiqiy xazinaning bog'liqligini ifodalaydi. Metafora inglizcha matnda qanday bo'lsa, o'zbekcha matnda ham shunday chuqur va ramziy ma'noga ega bo'lib qolgan. Tarjimada metaforik til va uning ta'siri saqlanib qolgan bo'lib, Santyagoning hissiy kashfiyoti va hayotiy yo'li orasidagi bog'liqlikni ko'rsatishda davom etadi.

Jimlik va mulohaza kategoriyasi bo'yicha tahlil natijalari quyidagicha. Inglizcha matnda, *"He sat looking at the sky for a long time. Then he took from his knapsack a bottle of wine, and drank some,"* [4; 12-b.] jumlasida Santyagoning tinch va sokin holda osmonga uzoq tikilib o'tirishi orqali uning chuqur mulohaza va tafakkurini ifodalaydi. Ushbu jimlik uning safarining ahamiyatini va ichki muloqotning muhimligini ta'kidlaydi. Vino ichish esa bu lahzani yanada chuqurroq anglashga olib keladi va uning sayohatining oxirgi bosqichiga tayyorlanishini ifodalaydi.

O'zbekcha tarjimada, *"U osmonga uzoq tikildi, keyin to'rvadan vino olib, bir qultum ichdi,"* [5; 72-b.] deb yozilgan. Bu ifoda ham Santyagoning osmonga uzoq tikilib o'tirishi orqali o'z hayoti va yo'lini chuqur o'ylab ko'rish jarayonini aks ettiradi. O'zbekcha matnda jimlik va mulohaza qilishning ahamiyati to'liq saqlanib qolgan, vino ichish esa bu lahzaning chuqurligini ta'kidlab, Santyagoning oxirgi qadamlariga tayyorlanishini ifodalaydi.

Inglizcha va o'zbekcha matnlar o'rtasida mazmun jihatidan katta farq mavjud emas. Ikkala matnda ham Santyagoning ichki muloqoti va hayotining mazmunini anglashiga katta e'tibor qaratilgan. Jimlik va mulohaza qilishning ahamiyati har ikki matnda ham saqlanib qolgan bo'lib, ushbu lahza Santyagoning safaridagi eng muhim va chuqur lahzalardan biri sifatida tasvirlanadi.

TILSHUNOSLIK

Ushbu paralingvistik vositalar muallifning fikri va Santyagoning ichki o'zgarishlarini aniqroq ko'rsatib beradi, bu esa asarning ma'nosini o'quvchiga yanada yaqinlashtiradi.

Ishoralar va jismoniy harakatlar bo'yicha tahlil jarayonida quyidagilar kuzatildi. Inglizcha matndagi *"The boy fell to his knees and wept. He thanked God for making him believe in his Personal Legend, and for leading him to meet a king, a merchant, an Englishman, and an alchemist,"* [4; 19-b.] jumlasida Santyagoning tiz cho'kib yig'lashi uning chuqur minnatdorchilik va kamtarlik tuyg'usini ifodalaydi. Ushbu jismoniy harakatlar, uning sayohat davomida hayotidagi muhim qadamlarni anglab yetganligini va Allohning yo'l-yo'riqlariga bo'lgan minnatdorchiligini bildiradi.

O'zbekcha matnda esa, *"Santago tiz cho'kdi va yig'lab yubordi. U Ollohga o'z Taqdiriga ishonch uyg'otgani, uni Malkisidq bilan, billur Sotuvchi, angliyalik va Alkimyogar bilan duch keltirganiga shukronalar aytdi,"* [5; 18-b.] deb tasvirlangan. Bu tarjima ham Santyagoning tiz cho'kib yig'lashi orqali uning ichki tuyg'ulari, chuqur minnatdorchilik va kamtarlikni ifodalaydi. Shu bilan birga, Santyago o'z hayotida duch kelgan muhim insonlarga va Ollohning yo'l-yo'riqlariga minnatdorligini bildiradi, bu esa uning sayohat davomida o'rgangan saboqlarini va ichki o'zgarishlarini namoyon etadi.

Har ikki matn mazmunan bir-biriga juda yaqin. Ikkisida ham Santyagoning tiz cho'kib yig'lashi va Ollohga minnatdorchilik bildirishi uning chuqur ichki tuyg'ularini aks ettiradi. O'zbekcha tarjimada ushbu holat, Santyagoning sayohat davomida o'rgangan saboqlari va tajribalarini qadri deb bilishini yanada aniqroq ifoda etadi. Ikkala matnda ham bu hissiyotlar Santyagoning minnatdorlik va kamtarlik tuyg'ularini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Inglizcha va o'zbekcha matnlarning jimlik va mulohaza, shuningdek, ishoralar va jismoniy harakatlar kategoriyalarida paralingvistik vositalarning izchil va aniq ishlatilganligi kuzatiladi. Ikkala tilda ham tarjima jarayonida matnning ichki tuyg'ulari va ma'nosi saqlanib qolgan bo'lib, o'quvchiga asarning ruhiy va hissiy jihatlarini to'liq anglashda yordam beradi. Shuningdek, Santyagoning sayohati davomida o'rgangan saboqlari va tajribalarining ahamiyati ikki tilda ham aniq aks ettirilgan. Tarjima jarayonida paralingvistik vositalarning har ikki tilda ham izchil ishlatilganligi tarjimonning mahoratini va asarning asosiy mazmunini saqlab qolishdagi muvaffaqiyatini ko'rsatadi. Ushbu vositalar orqali matndagi chuqur hissiyotlar va ichki kechinmalar o'quvchiga to'liq etkazilgan. Shu sababli, har ikki tilning o'quvchisi ham asarning ruhiy mazmunini to'liq anglab oladi, bu esa tarjimonning muvaffaqiyatini ko'rsatadi.

Qo'ng'izning ramziy ma'nosi inglizcha matnda *"The boy looked at the sands around him, and saw that, where his tears had fallen, a scarab beetle was scuttling through the sand,"* [4; 81-b.] deb yozilgan. Santyagoning ko'z yoshlari to'kilgan joyda qo'ng'izning paydo bo'lishi inglizcha matnda ramziy ma'no kasb etadi. Qadimiy Misrda qo'ng'iz xudoning ramzi sifatida qabul qilingan, va bu hodisa Santyagoga ilohiy belgilar yordamida o'z yo'lini topishda dalda beradi. Qo'ng'izning paydo bo'lishi Santyagoni o'z xazinasini qidirishda davom etishga undaydi.

O'zbekcha matnda esa *"Bo'zbola tepalikda turar va yig'lardi, pastga qaraganida esa ko'rdi: ko'z yoshlari to'kilayotgan joyda qo'ng'izi o'rmalab borayotgandi,"* [5; 14-b.] deb ifodalangan. Bu tarjimada ham qo'ng'izning paydo bo'lishi inglizcha matndagi kabi ramziy ma'noga ega. Qo'ng'iz ilohiy belgi sifatida qabul qilinadi va bu Santyagoning xazina izlashdagi qat'iyatini mustahkamlaydi. O'zbekcha matnda qo'ng'izning harakati uning davomiy qidiruvini anglatadi va Santyagoning qidiruvdagi qat'iyatini tasvirlaydi. Ikkala matnda ham qo'ng'izning ramziy ma'nosi bir xil tarzda ifodalangan. Inglizcha va o'zbekcha matnlar mazmunan bir-biriga juda yaqin bo'lib, qo'ng'izning paydo bo'lishi Santyagoni o'z maqsadiga yetishda ilhomlantiradi. O'zbekcha matnda qo'ng'izning harakati Santyagoning izlanish jarayonidagi qat'iyatini yanada kuchliroq ifodalaydi.

Dialogdagi kontrast inglizcha matnda, *"Finally, the boy screamed at the men, 'I'm digging for treasure!'"* [4; 19-b.] deb yozilgan. Santyagoning o'g'rilar bilan yuzma-yuz kelgandagi baqirishi uning umidsizlik va qat'iyatini ochib beradi. Bu sahna Santyagoning zaifligi va orzularini amalga oshirishga bo'lgan kuchli istagini namoyon etadi. Santyagoning chin dildan qilgan bu iltijosi bilan o'g'rilarni ishonmasligi o'rtasidagi keskin kontrast, insonning orzu va maqsadlarini amalga oshirishga bo'lgan ishonch ko'pincha boshqalar tomonidan shubha bilan qaralishini anglatadi.

O'zbekcha matnda, *"— Men xazina qidirayapman! — baqirdi Santyago,"* [5; 129-b.] deb yozilgan. Bu tarjimada ham Santyagoning baqirishi uning umidsizlik va qat'iyatini ochib beradi. Bu

jarayonda Santyagoning zaifligi va xazinani topishga bo'lgan kuchli ishtiyoqi ochiq-oydin namoyon bo'ladi. Ushbu ifoda orqali Santyagoning orzu va maqsadlarini amalga oshirish yo'lidagi kurashi va qarshiliklari ko'zga tashlanadi. Ikkala matn bir xil mazmun va hissiyotni o'z ichiga oladi. Santyagoning kurashi va umidsizlik bilan baqirishi har ikki tilning o'quvchisiga o'zining orzu qilgan xazinasini topish yo'lidagi sa'y-harakatlarini aniq va ravshan ko'rsatadi.

Vahiy ohangi Inglizcha matnda *"It's true; life really is generous to those who pursue their Personal Legend, the boy thought,"* [4; 86-b.] deb ifodalangan. Santyago hayot o'z Taqdirini izlagan insonlarga nisbatan saxovatli degan fikrga keladi. Bu mulohaza uning hayotda to'plagan tajribalarini chuqur anglab yetganligini ko'rsatadi. Ushbu ohang Santyagoning sayohati davomida o'rgangan saboqlari va tajribalarining yakuniy xulosasini ifodalaydi. Santyago hayotning ma'nosini chuqurroq tushunadi va o'zining o'tgan tajribalari asosida to'g'ri saboqlar chiqaradi.

O'zbekcha matnda, *"Hayot chindan ham O'z Taqdiri yo'lidan boradiganlarni siylaydi, — o'yladi u va Tarifga borishi, lo'li kampirga xazinaning o'ndan birini berishi lozimligini esladi,"* [5; 12-b.] deb yozilgan. Bu tarjimada ham Santyagoning hayotning saxovatini anglab yetishi uning sayohat davomida o'rgangan saboqlari va tajribalarini tasdiqlaydi. Ushbu xulosalar Santyagoning hayotdagi o'z o'rnini anglash va o'zini topish jarayonidagi ohangni ifodalaydi. Santyagoning o'z hayotiy saboqlarini anglashi va xulosalar chiqarganligi, tarjima jarayonida har ikki tilda ham chuqur ma'noga ega bo'lib qoladi. Ushbu ohang har ikki matnda ham asarning ruhiy mazmunini chuqur anglashga xizmat qiladi.

Qo'ng'izning ramziy ma'nosi, dialogdagi kontrast va vahiyning ohangi kabi kategoriyalarda paralingvistik vositalarning izchil va maqsadli ishlatilishi Santyagoning ichki o'zgarishlari va sayohati davomida o'rgangan saboqlarning o'quvchiga to'liq yetkazilishiga yordam beradi. Ikkala tilning o'quvchisi uchun ham asarning ruhiy va hissiy mazmuni to'liq ifodalangan bo'lib, tarjimon asarning chuqur mazmunini izchil saqlab qolishga muvaffaq bo'lgan. Ushbu paralingvistik vositalarning to'g'ri ishlatilishi o'quvchiga muallifning maqsadi va asarning mazmunini to'liq anglash imkonini beradi.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar "Alkimyogar" asarining inglizcha va o'zbekcha tarjimalarida paralingvistik vositalarning izchil va maqsadli ravishda qo'llanganini ko'rsatadi. Asarning har ikki tilda tarjima qilingan versiyalarida paralingvistik elementlarning muhimligi aniq namoyon bo'lib, ular asarning mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi. Paralingvistik vositalar tarjima jarayonida muhim rol o'ynaydi, chunki ular asarning original mazmunini va hissiy jihatlarini yangi madaniy kontekstda saqlab qolishni ta'minlaydi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, inglizcha va o'zbekcha tarjimalarda qo'llanilgan paralingvistik vositalar o'z o'rnida va izchil qo'llanilgan bo'lib, bu tarjimonning asar mazmunini va ruhiyatini to'liq saqlashga bo'lgan intilishini tasdiqlaydi. Xususan, qo'ng'izning ramziy ma'nosi, dialogdagi kontrastlar, vahiy ohangi kabi paralingvistik elementlar har ikki tildagi matnlarda bir xil ma'no va ta'sirga ega bo'lib qolgan.

Ushbu tadqiqot badiiy asarlarning tarjima jarayonida paralingvistik vositalarning ahamiyatini yana bir bor ta'kidlab o'tadi va bu vositalarning to'g'ri qo'llanilishi asarning mazmunini, hissiy jihatlarini va ruhiyatini o'quvchiga to'liq etkazishda qanchalik muhim ekanligini ko'rsatadi. Bu esa kelgusida badiiy asarlarning tarjima jarayonida paralingvistik elementlarni chuqurroq o'rganish va ularni to'g'ri qo'llash bo'yicha yangi ilmiy izlanishlarga asos bo'lishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Crystal, D. (2003). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Publishing.
2. Ekman, P. (2003). *Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*. Times Books.
3. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Sage Publications.
4. Coelho, P. (1988). *The Alchemist*. HarperCollins.
5. Koelo, P. (2006). *Alkimyogar (A. Otaboy, Tarj.)*. Sharq.
6. Cassirer, E. (1944). *An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture*. Yale University Press.
7. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
8. Crystal, D. (2003). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Publishing.
9. Ekman, P. (2003). *Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*. Times Books.

TILSHUNOSLIK

9. Hofstede, G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. Sage Publications.
- Coelho, P. (1988). The Alchemist. HarperCollins.
10. Koelo, P. (2006). Alkimyogar (A. Otaboy, Tarj.). Sharq.
11. Cassirer, E. (1944). An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture. Yale University Press.
12. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Metaphors We Live By. University of Chicago Press.
13. Mehrabian, A. (1972). Nonverbal Communication. Aldine-Atherton.
14. Poyatos, F. (2002). Nonverbal Communication Across Disciplines: Volume I: Culture, Sensory Interaction, Speech, Conversation. John Benjamins Publishing Company.
15. Russell, J. A. (1994). Is There Universal Recognition of Emotion from Facial Expression? A Review of the Cross-Cultural Studies. Psychological Bulletin, 115(1), 102-141.